

Research Paper

Talent identification and development for students with special needs: a narrative review

Alireza Mohseni*¹ , Ahmad Abedi²

1. Ph.D. in Psychology and Education of Exceptional Children, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Iran
2. Professor, Department of Psychology and Education of Children with Special Needs, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Iran

Citation: Mohseni A, Abedi A. Talent identification and development for students with special needs: a narrative review. J Child Ment Health. 2025; 12 (3):15-28.

URL: <http://childmentalhealth.ir/article-1-1500-en.html>

 [10.61882/jcmh.12.3.2](https://doi.org/10.61882/jcmh.12.3.2)

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Special education,
talent,
positive psychology,
narrative review

Background and Purpose: Students with special needs require specialized education and supportive services to unlock their full potential. However, traditional educational approaches have primarily focused on their deficits and challenges rather than identifying and nurturing their potential talents. This study aims to examine and analyze talent identification and development scientific framework for students with special needs.

Method: This study is a narrative review that explores the scientific framework on talent identification and development in students with special needs. A comprehensive search of academic databases, including Google Scholar, Elsevier, PubMed, Scopus, and the Scientific Information Database (SID), was conducted using relevant keywords. The search strategy incorporated Boolean operators and a time restriction for articles published between 2005 and 2025. Articles were selected based on rigorous inclusion and exclusion criteria, including publication in reputable scientific journals, direct relevance to the research topic, and the use of quantitative, qualitative, mixed-methods, or review methodologies. To enhance the accuracy and validity of the analysis, the PRISMA framework was employed for study identification, screening, and selection. The data obtained from the selected articles were categorized based on the principles of narrative review analysis to extract scientific framework in the field of talent identification and development.

Results: The research findings indicate that a strengths-based approach, grounded in the concepts of neurodiversity and twice exceptionality, identifies and enhances the often-overlooked capacities of individuals with special needs. This approach has proven effective in promoting their cognitive development, social skills, psychological well-being, and overall quality of life. Theoretical models such as those proposed by Boonenks, Horn, Cooper et al., and Subotnik et al. have also enriched this field of study.

Conclusion: The findings of this study highlight the need for a shift in educational perspectives and policy-making concerning students with special needs. Future research should focus on developing and implementing strength-based talent identification and educational programs.

Received: 26 Apr 2025

Accepted: 14 Sep 2025

Available: 4 Oct 2025

* **Corresponding author:** Alireza Mohseni, Ph.D. in Psychology and Education of Exceptional Children, Faculty of Educational Sciences and Psychology, University of Isfahan, Iran

E-mail: Alireza_mohseni@edu.ui.ac.ir

Tel: (+98) 3137935834

2476-5740/ © 2024 The Authors. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Students with special needs constitute a group of learners who require specialized and individualized instruction within inclusive educational settings (2). Historically, however, the dominant approach in special education—rooted in medical and deficit-based models—has consistently focused on the limitations and disabilities of these students (6, 7). This traditional perspective has largely overlooked their potential capacities and latent talents. With the emergence of the positive psychology movement, a fundamental shift occurred in the prevailing paradigm of the field, redirecting attention from "deficit remediation" to "strengths cultivation" (8, 9). This conceptual transformation has been reflected in global documents such as the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (10), as well as in emerging models such as neurodiversity (14) and twice exceptionality (15).

According to this perspective, talent is an intrinsic capacity that exists in all individuals, including students with special needs (17). For instance, remarkable talents in domains such as mathematics and the arts have been documented among students with autism (18–22), and positive traits such as creativity and social skills have been reported in other groups (23–29). Empirical evidence supports the positive impact of strength-based approaches on improving psychological well-being, enhancing career readiness, and reducing challenging behaviors (36–42). Despite these theoretical and practical advancements at the international level, research within Iran has largely remained confined to deficit-oriented frameworks. This research gap underscores the necessity of developing conceptual frameworks for talent identification. Accordingly, the present article, employing a narrative review method, elucidates the theoretical foundations and empirical evidence, and proposes a scientific framework for conceptualizing, identifying, and nurturing talent in students with special needs.

Method

The present study is a narrative review conducted with the aim of examining and synthesizing scientific frameworks related to the identification and development of talent in students with special needs. The search strategy employed Boolean operators and specialized keywords across reputable international and national databases, including Web of Science (WoS), Scopus, PubMed, and Elsevier. This search encompassed peer-reviewed articles published in both Persian and English between 2005 and 2025. The processes of identification, screening, and selection of studies were meticulously carried out in accordance with the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) reporting framework (45). Inclusion and exclusion criteria were clearly defined, and the methodological quality of the selected articles was assessed using a standardized checklist (44).

Out of a total of 507 records identified in the initial stage, after removing duplicates and screening titles and abstracts, 104 articles were selected for full-text review. Subsequently, based on a thorough evaluation of methodological quality, topical relevance, and clarity of reporting, 35 articles were deemed eligible for final analysis. The qualitative data extracted from these studies were analyzed using a thematic analysis approach. This systematic analytical process involved immersion in the data, open coding of

meaningful units, and categorization of codes into broader conceptual themes. The objective of this analysis was to arrive at a scientifically grounded and integrated understanding of the existing knowledge and to identify foundational patterns within this research domain, thereby establishing the necessary basis for proposing a coherent scientific framework.

Results

The findings of this narrative review reveal a fundamental paradigmatic shift within the field of special education. This transition—from a traditional deficit-based approach (7) to a strengths-based model—has its roots in international frameworks (10) and emerging conceptual models (11). The new paradigm regards talent not as an exception, but as an inherent potential that can be identified and nurtured in all students, including learners with special needs (16, 17). Research evidence demonstrates a broad spectrum of capabilities among these students. These talents range from cognitive abilities (such as pattern recognition, creativity, and detail-oriented processing) to personality and social traits (such as kindness, fairness, humor, and leadership), observed across diverse groups, including those with autism spectrum disorder, attention deficits, and learning disabilities (18–29).

In the domain of talent identification, numerous theoretical models have been developed. Some of these models emphasize structured processes involving comprehensive assessment, individualized planning, and continuous monitoring (30). Others, focusing on underrepresented student populations, advocate for the adoption of alternative assessment methods and systemic transformations within schools (31, 32). Approaches grounded in experiential learning and real-world projects have also demonstrated their effectiveness in reshaping students' identities and fostering the practical development of their talents (33). The most comprehensive theoretical frameworks conceptualize talent as a dynamic phenomenon emerging from the interaction among individual capacities, psychosocial support, and environmental opportunities (34, 35).

Ultimately, the collective body of evidence confirms the substantial effectiveness of these approaches. A strengths-based focus has led to a range of positive outcomes, including improvements in academic and cognitive skills (36), enhancement of social relationships (37), reduction in challenging behaviors (38), and significant increases in psychological well-being indicators such as self-esteem, quality of life, and career readiness (39, 40, 42).

Conclusion

The present study demonstrated that a paradigmatic shift from a deficit-based approach to a strengths-based model is emerging within the field of special education. This finding aligns with key international reference documents (10) and the theoretical foundations of neurodiversity and twice-exceptionality (14, 15), which similarly emphasize the necessity of shifting perspectives from pathology toward

acceptance of differences and the provision of equitable opportunities for participation. This conceptual shift, which involves redefining disability as an interactive phenomenon, paves the way for the identification and development of talent, rather than a sole focus on limitations.

The results further indicated that students with special needs possess a wide spectrum of cognitive and social talents. This finding is consistent with previous research (18–29) that has documented specific capabilities within this population, such as pattern recognition, creativity, and interpersonal skills. Another key finding was that interventions grounded in these strengths have significant efficacy in enhancing the quality of life for these students. This is in accordance with studies (36–42) demonstrating the positive impact of such approaches on psychological well-being, academic achievement, and the reduction of challenging behaviors. The interpretation of these findings suggests that a strengths-focused approach—by enhancing self-esteem, increasing motivation, and creating opportunities for success—leads to overall improvements in individual performance and social participation.

Nonetheless, the findings of this study are subject to certain limitations. Chief among them is the fact that most talent identification models have been developed within specific cultural contexts, which poses challenges for their direct applicability to other educational systems. Therefore, it is recommended that future research employ systematic methodologies to develop and validate culturally responsive tools for talent identification and to analyze contextual factors that influence talent development. Overall, the findings of this study provide a practical framework for rethinking educational policies and designing empowering curricular programs.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines: This study was conducted independently and is not derived from a thesis or research project. The scientific approval for this study was granted by the Faculty of Educational Sciences and Psychology at University of Isfahan, under letter No. 1543/1403, dated January 7, 2025. Ethical considerations in this research—such as avoiding plagiarism, ensuring transparent and unbiased reporting, and providing accurate citations—have been fully observed.

Funding: This research was conducted without any financial support from any specific organization.

Authors' contribution: In this study, the first author was responsible for writing and conceptualizing the article, under the guidance, supervision, and feedback of the second author.

Conflict of interest: The authors declare that this research has no conflicts of interest, and the findings have been reported transparently and without bias.

Data availability statement: This study is a narrative review based on the analysis of published scholarly sources and articles. All the sources used in this study have been cited within the text and are publicly accessible through scientific databases. If required, the complete list of references and the details of the search process will be provided to interested researchers upon reasonable request.

Consent for publication: The authors have given their full consent for the publication of this article.

Acknowledgments: The authors appreciate all the esteemed researchers whose valuable works formed the foundation of this study. Their scholarly contributions have played a significant role in advancing this research.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقاله پژوهشی

استعدادیابی و پرورش استعداد در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه: مطالعه مروری روایتی

علی‌رضا محسنی^{۱*}، احمد عابدی^۲

۱. دکترای روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، ایران

۲. استاد، گروه روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، ایران

مشخصات مقاله

چکیده

کلیدواژه‌ها:

آموزش ویژه،

استعداد،

روان‌شناسی مثبت،

مروری روایتی

زمینه و هدف: دانش‌آموزان با نیازهای ویژه برای شکوفایی توانایی‌های خود به آموزش‌های ویژه و خدمات حمایتی نیاز دارند، با وجود این، روی‌آوردهای سنتی آموزشی بیشتر بر نواقص و کشاکش‌های این دانش‌آموزان تمرکز داشته‌اند و کمتر به شناسایی و پرورش استعدادها بالقوه آنان پرداخته‌اند. هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل چهارچوب علمی استعدادیابی و پرورش استعداد در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه است.

روش: پژوهش حاضر یک مرور روایتی است که به بررسی چهارچوب علمی مرتبط با استعدادیابی و پرورش استعداد در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه پرداخته است. جستجوی مقالات در پایگاه‌های معتبر علمی از جمله PubMed, Elsevier, Google Scholar, Scopus و پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID) با استفاده از کلیدواژه‌های مرتبط انجام شد. راهبرد جستجو شامل ترکیب عملگرهای بولی و محدودیت زمانی برای مقالات منتشرشده بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۵ بود. مقالات بر اساس معیارهای دقیق ورود و خروج بررسی شد که شامل انتشار در مجلات معتبر علمی، ارتباط مستقیم با موضوع پژوهش، و استفاده از روش‌های کمی، کیفی، ترکیبی، و مروری بود. به‌منظور افزایش دقت و اعتبار تحلیل‌ها، از چارچوب استاندارد PRISMA برای شناسایی، غربالگری و انتخاب مطالعات استفاده شد. داده‌های حاصل از مقالات منتخب بر اساس اصول تحلیل مطالعات مرور روایتی طبقه‌بندی شدند تا چهارچوب علمی در حوزه استعدادیابی و پرورش استعداد استخراج شود.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که روی‌آورد مبتنی بر نقاط قوت با تکیه بر مفاهیم تنوع عصبی و دوسو استثنایی، ظرفیت‌های کمتر دیده‌شده افراد با نیازهای ویژه را شناسایی و تقویت کرده و در ارتقای تحول شناختی، مهارت‌های اجتماعی، بهزیستی روان‌شناختی، و کیفیت زندگی آنها مؤثر بوده است. مدل‌های نظری مانند مدل بوتنیکس، هورن، کوپر و همکاران و سوباتنیک و همکاران نیز بر غنای این حوزه افزوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش بر ضرورت تغییر نگرش در سیستم‌های آموزشی و سیاست‌گذاری‌های مرتبط با دانش‌آموزان با نیازهای ویژه تأکید دارد. مطالعات آینده باید بر توسعه و اجرای برنامه‌های آموزشی مبتنی بر توانمندی و استعدادیابی متمرکز شوند.

دریافت شده: ۱۴۰۴/۰۲/۰۶

پذیرفته شده: ۱۴۰۴/۰۶/۲۳

منتشر شده: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲

* نویسنده مسئول: علی‌رضا محسنی، دکترای روان‌شناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، ایران

رایانامه: Alireza_mohseni@edu.ui.ac.ir

تلفن: ۰۳۱-۳۷۹۳۵۸۳۴

مقدمه

کودکان با کم توانی^۱ و تأخیرهای تحولی^۲ که در فهرست دانش آموزان با نیازهای ویژه^۳ نیز شناخته می شوند، گروهی از فراگیران هستند که برای شکوفایی کامل توانمندی های خود به آموزش های تخصصی نیاز دارند (۱). بر اساس اصول آموزش فراگیر، این افراد باید در محیط با کمترین میزان محدودیت^۴ تحصیل کرده و از برنامه های آموزشی فردی سازی شده^۵ استفاده کنند (۲)؛ زیرا که آموزش مجزا و جدا از همسالان بدون کم توانی، قادر به پاسخگویی به نیازهای منحصر به فرد آنها نیست (۳). قانون بهبود آموزش افراد با کم توانی^۶، دانش آموزان با نیازهای ویژه در قالب ۱۳ گروه طبقه بندی قرار می گیرند که به دو گروه کم توانی ها با میزان بروز بالا^۷ و میزان بروز پایین^۸ تقسیم می شوند (۴) (لازم به یادآوری است که دانش آموزان تیزهوش و با استعداد نیز دارای نیازهای ویژه هستند ولی آنها از نظر دارا بودن توانمندی های خاص، دارای نیازهای ویژه هستند و کم توانی در حوزه خاصی ندارند). این تقسیم بندی چارچوبی برای ارائه خدمات آموزشی متناسب فراهم کرده است. با وجود این، تمرکز تاریخی نظام های آموزشی بر ناتوانی ها و کشاکش ها، فرصت های شکوفایی استعدادهای این دانش آموزان را محدود ساخته و موجب غفلت از ظرفیت های فردی آنان شده است (۵).

روی آورد سنتی که از نخستین تلاش های آموزش ویژه (مانند کار ایثار^۹ با کودک وحشی آویرون)، همواره کم توانی ها را در مرکز توجه قرار داده و ظرفیت های مثبت را نادیده گرفته است (۶). حتی ویرایش اولیه طبقه بندی بین المللی آسیب، کم توانی و معلولیت^{۱۰}، نیز این نگرش را تقویت کردند (۷). این در حالی است که پژوهش ها نشان داده اند دانش آموزان با نیازهای ویژه، مانند سایر همسالان خود از استعدادهای منحصر به فردی برخوردارند که می توانند در صورت شناسایی و پرورش، موجب تحول فردی و اجتماعی آنان شوند (۳). جنبش روان شناسی مثبت، به ویژه از دهه های اخیر، موجب تغییر پارادایم در این حوزه شده است و

بر کشف و پرورش نقاط قوت به جای تمرکز صرف بر کاستی ها تأکید دارد (۸، ۹). این تحول مفهومی، زمینه ساز شکل گیری روی آوردهایی نظیر استعدادیابی در آموزش دانش آموزان با نیازهای ویژه شده است (۹)، که به جای ترمیم نواقص، استعدادهای ظرفیت های بالقوه آنان را هدف قرار می دهد.

تغییر نگاه به دانش آموزان با نیازهای ویژه در اسناد جهانی نظیر کنوانسیون حقوق افراد با کم توانی ها^{۱۱} (۱۰) و ویرایش های جدید طبقه بندی بین المللی کنش وری، کم توانی، و سلامت^{۱۲} (۱۱) بازتاب یافته است. این تحولات در کنار طراحی مدل های مبتنی بر تنوع عصبی^{۱۳} (۱۴) و دوسو استثنایی^{۱۴} (استثنایی دوگانه) (۱۵) موجب شده است پژوهشگران، استعداد را به عنوان ظرفیتی درونی تعریف کنند که حتی در افراد دارای نیازهای ویژه نیز قابل ظهور است (۱۶، ۱۷). مطالعات متعدد نشان داده اند که این دانش آموزان دارای استعدادهایی چشمگیر در حوزه های مختلف هستند. برای نمونه، در دانش آموزان با اختلال طیف اوتیسم، استعدادهای خارق العاده در ریاضی، موسیقی، هنر، و حافظه مشاهده شده است (۲۲-۱۸). همچنین در سایر گروه های دانش آموزان با نیازهای ویژه، ویژگی هایی چون خلاقیت، انصاف، شوخ طبعی، و مهارت های اجتماعی گزارش شده است (۲۳-۲۹) که نشان می دهد تمرکز صرف بر کم توانی ها، نادیده گرفتن ظرفیت های عظیم فردی آنان است.

مدل های نظری متعددی نیز در سال های اخیر برای تبیین و عملیاتی سازی روی آورد مبتنی بر نقاط قوت^{۱۵} در آموزش ویژه ارائه شده اند (۳۵-۳۰). شواهد پژوهشی نشان می دهد که استفاده از روی آورد مبتنی بر استعدادهای و نقاط قوت در آموزش دانش آموزان با نیازهای ویژه، تأثیر معناداری بر بهبود مهارت های ریاضی، کیفیت روابط دوستانه، ارتقای بهزیستی روان شناختی، آمادگی شغلی، و کاهش رفتارهای کشاکش برانگیز دارد (۴۲-۳۶). با وجود گسترش قابل توجه این روی آورد در عرصه بین المللی، بررسی پیشینه پژوهشی در ایران نشان می دهد که

1. Disability
2. Developmental delay
3. Students with special needs
4. Least restrictive environment
5. Individualized educational programs
6. Individuals with disabilities education improvement act
7. High-incidence
8. Low- incidence

9. Itard
10. International classification of impairments, disabilities, and handicaps
11. Convention on the rights of persons with disabilities
12. International classification of functioning, disability and health
13. Neurodiversity
14. Twice-exceptionality
15. Strength-based approaches

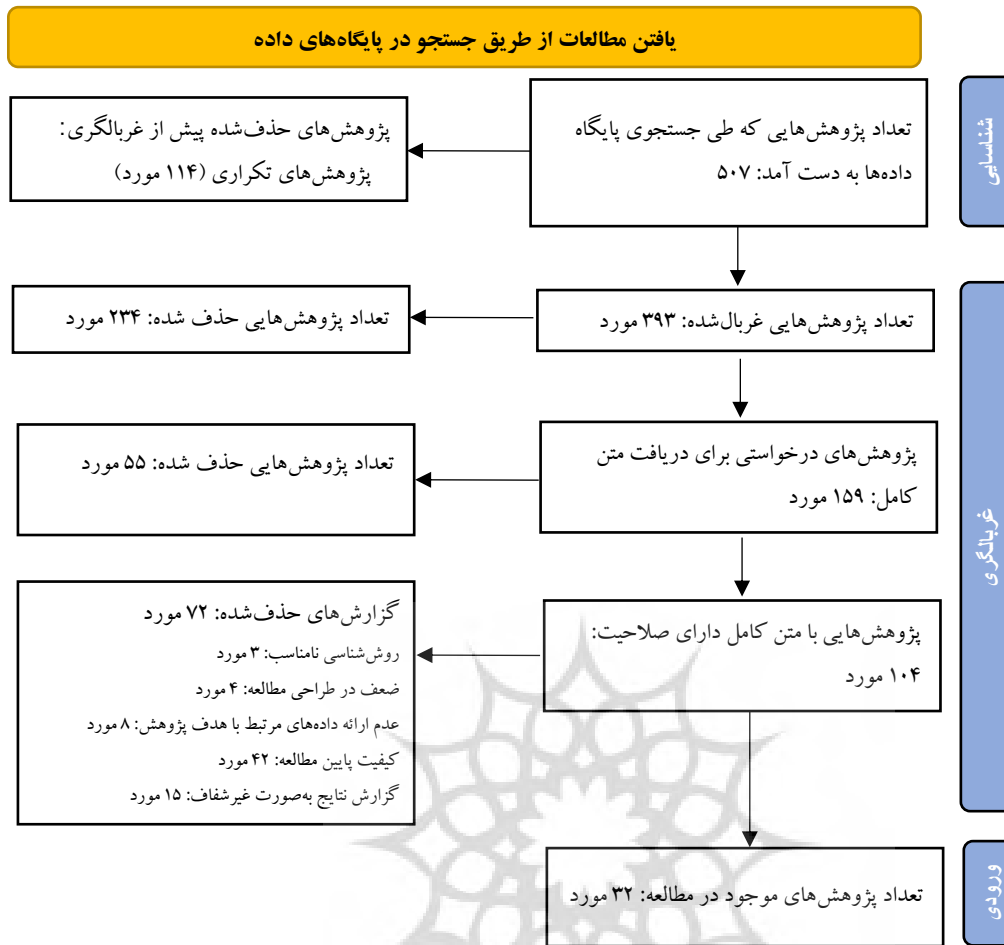
عمده مطالعات داخلی همچنان در چارچوب‌های نقص محور باقی مانده‌اند و به موانع یادگیری، کم‌توانی‌های شناختی، و روی‌آوردهای جبرانی تمرکز دارند. تاکنون مطالعه‌ای نظام‌مند که به مفهوم‌سازی، شناسایی، و پرورش استعدادهاى بالقوه دانش آموزان با نیازهای ویژه در ایران بپردازد، انجام نشده است. این شکاف پژوهشی، لزوم بازنگری در الگوهای آموزشی و توسعه چارچوب‌هایی مفهومی را دوجندان می‌کند. بنابراین پژوهش حاضر با استفاده از روی‌آورد مرور روایتی، در پی آن است که ضمن بررسی مبانی نظری و یافته‌های تجربی، به تبیین چارچوبی علمی برای شناسایی و پرورش استعداد در دانش آموزان با نیازهای ویژه بپردازد.

روش

(الف) طرح پژوهش و منابع داده‌ها: این پژوهش، مروری روایتی با هدف بررسی و تحلیل چهارچوب علمی مرتبط با استعدادیابی، پرورش استعداد و نقاط قوت در دانش آموزان با نیازهای ویژه است. مرور روایتی نوعی مطالعه تحلیلی است که با هدف ارائه دیدگاهی کلی و تفسیری نسبت به یک موضوع خاص تدوین می‌شود (۴۳). در گام یکم، جستجوی جامع و گسترده‌ای در پایگاه‌های داده علمی معتبر بین‌المللی و ملی شامل WoS، Elsevier، PubMed و Scopus انجام شد. راهبرد جستجو با استفاده از ترکیبی از کلمات کلیدی مرتبط با موضوع پژوهش شامل «استعدادیابی»، «پرورش استعداد»، «نقاط قوت»، «دانش آموزان با نیازهای ویژه»، «شناسایی استعدادهاى خاص»، «ارزیابی توانمندی‌های»، «جنبه‌های مثبت» و معادل‌های انگلیسی آنها، طراحی و اجرا شد. از عملگرهای بولی (AND, OR, NOT) و قابلیت‌های جستجوی پیشرفته هر پایگاه داده برای

افزایش دقت و جامعیت جستجو استفاده شد. محدودیت زمانی برای مقالات منتشر شده بین سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۲۵ (به مدت ۲۰ سال) اعمال شد تا به بررسی آخرین دستاوردهای علمی در این حوزه پرداخته شود. معیارهای ورود و خروج به صورت دقیق تعریف شدند. معیارهای ورود شامل مقالات علمی-پژوهشی داوری‌شده به زبان‌های فارسی و انگلیسی بود که در پایگاه‌های معتبر (WoS، Elsevier، PubMed و Scopus) نمایه شده و به طور مستقیم با موضوع استعدادیابی در دانش آموزان با نیازهای ویژه ارتباط داشتند. معیارهای خروج شامل عدم دسترسی به متن کامل، مقالات کنفرانسی، و مطالعات فاقد داوری همتا بود. علاوه بر این، مقالاتی که کیفیت روش‌شناختی آنها، پایین ارزیابی می‌شد، حذف شدند. کیفیت مقالات با استفاده از چک‌لیست استاندارد (۴۴) مورد ارزیابی قرار گرفت. این ارزیابی شامل بررسی تطابق ساختار مقاله با نوع پژوهش، وضوح اهداف پژوهش، مشخص بودن جامعه پژوهش، فرآیند انتخاب نمونه، و ابزارهای گردآوری داده‌ها بود. همچنین نحوه تحلیل داده‌ها از نظر استفاده از آزمون‌های آماری مناسب و همسو با اهداف پژوهش بررسی شد. تعیین دقیق معیارهای ورود و خروج نمونه‌ها، رعایت اصول اخلاقی در فرایند انجام پژوهش، ارائه یافته‌ها متناسب با اهداف تحقیق و بحث و تفسیر نتایج با استناد به مطالعات پیشین از دیگر شاخص‌های مورد ارزیابی بودند.

(ب) ابزار: به منظور تضمین شفافیت، قابلیت تکرار و اعتبار یافته‌ها، از چارچوب استاندارد شده پریزما^۲ استفاده شد (۴۵). این چارچوب، با ارائه دستورالعمل‌های دقیق، فرآیند شناسایی، گزینش و تحلیل مقالات را به صورت نظام‌مند هدایت می‌کند (نمودار ۱).

نمودار ۱: چارچوب استاندارد شده پریزما

واجد شرایط شناخته شدند (نمودار ۱). تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی حاصل از ۳۵ مقاله منتخب، با مطالعه دقیق و مکرر متن کامل مقالات به منظور غوطه‌وری در داده‌ها و دستیابی به درک جامع آغاز شد. در مرحله بعد، بخش‌های مرتبط با اهداف پژوهش شناسایی و به واحدهای معنایی مجزا کدگذاری شدند و پس از بازبینی‌های متعدد، مضامین اصلی و فراگیر پژوهش از آنها استخراج شد. در این پژوهش، اخلاق در نشر، از جمله پرهیز از سرقت ادبی، گزارش‌دهی شفاف و بدون سوگیری، و ارجاع دقیق به منابع، به طور کامل رعایت شده است.

یافته‌ها

این مطالعه با استفاده از روش مرور روایتی، به تحلیل چارچوب‌های مفهومی استعدادیابی و پرورش استعداد در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه می‌پردازد. ابتدا گذار مفهومی از روی آوردهای نقص‌محور تا شناسایی

(ج) روش اجرا: در گام نخست، پس از جستجوی جامع در پایگاه‌های داده، تعداد ۵۰۷ پژوهش به دست آمد. از این تعداد، پیش از مرحله غربالگری، ۱۱۴ مورد به دلیل تکراری بودن حذف شدند. در ادامه، ۳۹۳ پژوهش برای غربالگری انتخاب شدند که پس از بررسی، تعداد ۲۳۴ پژوهش دیگر در مرحله یکم غربالگری کنار گذاشته شد، و در پایان ۱۵۹ پژوهش برای دریافت متن کامل درخواست شدند. از میان این پژوهش‌ها که متن کامل آنها درخواست شد، باز هم ۵۵ پژوهش به دلیل عدم دسترسی به متن کامل حذف شد و در پایان ۱۰۴ مورد از متن کامل پژوهش‌های دارای صلاحیت بررسی شد. در این مرحله ۳ مورد به دلیل روش‌شناسی نامناسب، ۴ مورد به دلیل ضعف در طراحی مطالعه، ۸ مورد به دلیل عدم ارائه داده‌های مرتبط با هدف پژوهش، ۴۲ مورد به دلیل کیفیت پایین مطالعه، و در پایان ۱۵ مورد به دلیل گزارش نتایج به صورت غیرشفاف حذف شد و در نهایت، ۳۵ پژوهش برای ورود به مطالعه نهایی،

تعریف و مفهوم‌سازی استعداد، توانمند و نقاط قوت در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه

در واکنش به محدودیت‌های روی‌آوردهای سنتی آموزش ویژه، که عمدتاً بر نواقص و کاستی‌ها دانش‌آموزان تأکید داشتند، مفاهیمی همچون استعدادیابی و پرورش توانمندی در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه به‌عنوان روی‌آوردی تحولی و بنیادین مطرح شده‌اند. این تغییر نگرش در چارچوب مدل مبتنی بر نقاط قوت (۱۳) قرار می‌گیرد و بر اصولی همچون تنوع عصبی (۱۴) و دوسو استثنایی (۱۵) استوار است. از این منظر، استعداد را می‌توان به‌عنوان یک پتانسیل درونی تعریف کرد که در تعامل با عوامل محیطی، به توانمندی‌های پیشرفته یا دستاوردهای قابل توجه تبدیل می‌شود (۱۶). شناسایی دانش‌آموزانی که استعداد و توانمندی‌های آنان در عملکرد تحصیلی برتر یا در حوزه‌هایی همچون هنر و خلاقیت منعکس می‌شود، نسبتاً ساده است؛ اما تشخیص آن دسته از دانش‌آموزان دارای استعداد و توانمندی که هم‌زمان با کم‌توانی‌های مختلف نیز مواجه‌اند، کشاکشی اساسی محسوب می‌شود (۱۷). این هم‌زیستی استعداد و کم‌توانی، کشاکشی پیچیده و چندوجهی را در مسیر شناسایی، آموزش، و حمایت از این دانش‌آموزان ایجاد می‌کند.

دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و دارای استعداد، افرادی هستند که ضمن برخورداری از قابلیت‌های بالقوه چشمگیر در حوزه‌هایی همچون علوم، فناوری، علوم اجتماعی، هنرهای خلاقانه، بصری، فضایی، موسیقی و نمایش، با یک یا چند نوع کم‌توانی شناختی، رفتاری یا جسمی نیز مواجه‌اند؛ این کم‌توانی‌ها که شامل کم‌توانی‌های یادگیری خاص، اختلالات گفتاری و زبانی، مشکلات هیجانی و رفتاری، کم‌توانی‌های جسمی و ذهنی، و همچنین اختلالاتی نظیر اختلال طیف اوتیسم و اختلال نارسایی توجه-فزون‌کنشی هستند، طیف گسترده‌ای از کشاکش‌های تحولی، شناختی و رفتاری را شامل می‌شوند (۱۷). بنابراین استعدادیابی و توانمندسازی این گروه مستلزم اتخاذ روی‌آوردهای آموزشی انعطاف‌پذیر، استفاده از روش‌های ارزیابی جامع، و تأکید بر محیط‌های یادگیری حمایتگر و متناسب با نیازهای آنان است.

استعدادها و توانمندی‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس تعاریف علمی استعداد در این گروه از دانش‌آموزان و مهم‌ترین قابلیت‌های شناسایی شده در آنان تبیین می‌شود. در ادامه، مدل‌های استعدادیابی از جمله مدل بونتینکس، هورن، پروژه امیدهای بزرگ کوپر و مگامدل سوباتنیک تحلیل و مقایسه می‌شوند. در پایان اثربخشی روی‌آوردهای مبتنی بر استعداد در ارتقای کیفیت زندگی آموزشی این دانش‌آموزان ارزیابی می‌شود.

تحول پارادایمی در حوزه کم‌توانی: از روی‌آورد نقص‌محور تا شناسایی استعدادها و توانمندی‌ها

حوزه کم‌توانی و نیازهای ویژه در دهه‌های اخیر شاهد یک گذار پارادایمی بنیادین بوده است. این تحول، شامل حرکت از پارادایم سنتی نقص‌محور، که در ویرایش اولیه طبقه‌بندی بین‌المللی آسیب، کم‌توانی، و معلولیت (۷) تبلور یافته بود، به سوی روی‌آوردهای نوین است. مدل سنتی، کم‌توانی را صرفاً مجموعه‌ای از کاستی‌های فردی و پیامد مستقیم یک بیماری می‌دانست و از ابعاد محیطی و اجتماعی غافل بود. با ظهور انتقادات نشأت‌گرفته از علوم اجتماعی و روان‌شناسی مثبت‌نگر، جهت‌گیری به سمت مدل‌هایی تغییر یافت که بر ظرفیت‌ها و استعدادهای فردی تأکید دارند. در عرصه بین‌المللی، کنوانسیون حقوق افراد دارای کم‌توانی (۱۰) با بازتعریف کم‌توانی به مثابه یک کشاکش اجتماعی و سیاسی و تأکید بر ضرورت مشارکت فراگیر، نقشی کلیدی در این تحول ایفا کرد.

همگام با این تغییرات، مدل‌های نوینی مانند طبقه‌بندی بین‌المللی کنش‌وری، کم‌توانی، و سلامت (۱۱) و راهنمای انجمن کم‌توانی‌های ذهنی و تحولی آمریکا (۱۲) چارچوب‌های مفهومی جدیدی ارائه کردند. طبقه‌بندی بین‌المللی کنش‌وری، کم‌توانی، و سلامت، کم‌توانی را حاصل تعامل پویا میان فرد و محیط (شامل عوامل بازدارنده و تسهیل‌گر) می‌داند (۱۱). مدل انجمن کم‌توانی‌های ذهنی و تحولی آمریکا نیز با معرفی مفهوم کلیدی «نیازهای حمایتی»، نشان داد که ارائه حمایت‌های فردی شده می‌تواند محدودیت‌های عملکردی را به شکل چشمگیری کاهش دهد (۱۲). به طور خلاصه، این گذار از آسیب‌شناسی به سوی نقاط قوت، پیامدهای عمیقی در هر دو سپهر نظری و عرصه سیاست‌گذاری به همراه داشته است.

استعدادها و نقاط قوت در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه که ارزش سرمایه‌گذاری دارند

پژوهش‌های متعددی به بررسی استعدادها و نقاط قوت دانش‌آموزان با نیازهای ویژه پرداخته‌اند. در حوزه اختلال طیف اوتیسم، پژوهشگران (۱۸) گزارش کرده‌اند که تقریباً یک نفر از هر ده فرد مبتلا به این اختلال از توانایی‌ها و استعدادهای خارق‌العاده‌ای در حوزه‌هایی نظیر خواندن، حساب، محاسبات تقویمی، هنر یا موسیقی برخوردار است. در پژوهش دیگری، پژوهشگران (۱۹) این ویژگی را در قالب مفهوم «بیش‌سیستم‌مند بودن» تبیین کرده‌اند که بر تمایل شدید افراد مبتلا به اوتیسم به تحلیل و درک الگوهای منظم و قوانین حاکم بر سیستم‌های مختلف دلالت دارد. در راستای این یافته‌ها در پژوهشی (۲۰) پژوهشگران استدلال کرده‌اند که پردازش شناختی در افراد مبتلا به اختلال طیف اوتیسم عمدتاً بر جزئیات متمرکز است و آنها به جای درک کلی و استخراج مفاهیم جامع، به پردازش اجزای منفرد یک موقعیت تمایل دارند.

علاوه بر این پژوهشگران (۲۱) با بررسی دیدگاه والدین دریافتند که مهربانی و شوخ‌طبعی از برجسته‌ترین نقاط قوت کودکان مبتلا به اوتیسم در تمامی سنین به شمار می‌رود، در حالی که ویژگی استقامت با ورود به مدرسه اهمیت بیشتری می‌یابد. از منظر شناختی در پژوهشی (۲۲) بر این نکته تأکید شده است که افراد با اختلال طیف اوتیسم از توانایی بالایی در شناسایی و تشخیص الگوها برخوردارند. این مهارت به آنها امکان می‌دهد که روابط، روندها و ساختارهای پنهان را در داده‌ها، اطلاعات، محیط یا حتی رفتارهای انسانی شناسایی کنند. در حوزه کم‌توانی ذهنی، یافته‌های پژوهشی نشان‌دهنده وجود برخی استعدادها و برجسته‌ترین گروه از دانش‌آموزان است. برای مثال نتایج مطالعه‌ای (۲۳) نشان داد که از میان طیفی از استعدادها و نقاط قوت، عشق به یادگیری و صداقت بالاترین امتیازات را در میان افراد دارای کم‌توانی ذهنی کسب کرده‌اند. افزون بر این در پژوهشی دیگر (۲۴) تأکید شده است که این افراد اغلب از ویژگی‌هایی همچون مهربانی، همدلی عمیق و حس عدالت‌جویی قوی برخوردارند.

در ارتباط با اختلال نارسایی توجه-فزون‌کنشی، شواهد پژوهشی نشان می‌دهند که این افراد از توانمندی‌های شناختی، اجتماعی، و هیجانی منحصر به فردی برخوردارند. بر اساس یافته‌های مطالعه‌ای (۲۵)، افراد مبتلا

به این اختلال در زمینه‌هایی همچون خلاقیت، پویایی، انعطاف‌پذیری، مهارت‌های اجتماعی-عاطفی و مهارت‌های شناختی سطح بالا، عملکرد قابل توجهی دارند. به‌طور مشابه، پژوهش دیگری (۲۶) ویژگی‌هایی نظیر پویایی شناختی، شجاعت، انرژی، نوع‌دوستی، تاب‌آوری، و تعالی را در این افراد شناسایی کرده است. یافته‌های بین‌فرهنگی ارائه‌شده توسط پژوهشگران (۲۷) که در کشورهای برزیل، هند، عربستان سعودی، آفریقای جنوبی و سوئد انجام شده است، بر وجود نقاط قوتی همچون انرژی و انگیزه بالا، خلاقیت، تمرکز شدید بر موضوعات مورد علاقه، سازش‌یافتگی، همدلی و تمایل به کمک به دیگران در این افراد تأکید دارد. علاوه بر این مطالعه‌ای (۲۸) که اخیراً انجام شده است نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مبتلا به اختلال نارسایی توجه-فزون‌کنشی از استعدادها و ویژگی‌های در زمینه تمرکز بیش‌ازحد بر موضوعات مورد علاقه، حساسیت پردازش حسی، و انعطاف‌پذیری شناختی برخوردارند. در پایان شواهد پژوهشی مرتبط با کم‌توانی یادگیری نیز نشان می‌دهند که این گروه از دانش‌آموزان دارای نقاط قوت خاصی هستند که ارزش سرمایه‌گذاری و پرورش را دارند. یافته‌های مطالعه‌ای (۲۹) که در ایالات متحده و بریتانیا انجام شده است نشان می‌دهد که این افراد دارای استعدادهایی همچون کنجکاوی، انصاف، مهربانی، قضاوت، صداقت، رهبری، و شوخ‌طبعی هستند.

روی‌آوردهای استعدادیابی و پرورش استعداد

روی‌آوردهای استعدادیابی برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، با تمرکز بر شناسایی نقاط قوت، به دنبال فراهم کردن بستری مناسب برای شکوفایی توانمندی‌های آنان هستند. در این زمینه، مدل‌های نظری متعددی توسعه یافته است که با وجود تفاوت‌ها، بر اصولی مشترک مانند شناسایی چندبعدی استعداد، تدوین برنامه‌های حمایتی فردی‌شده، و ارزیابی مستمر مداخلات تأکید دارند. از برجسته‌ترین این چارچوب‌ها می‌توان به روی‌آورد چهارمرحله‌ای بونتینکس (۳۰)، مدل پرورش استعداد هورن برای گروه‌های کمتر دیده‌شده (۳۱، ۳۲)، و برنامه استعدادیابی کوپر و همکاران (۳۳) اشاره کرد. همچنین مگامدل سوباتنیک و همکاران (۳۴)، (۳۵) با ارائه چارچوبی تحول‌گرا، استعداد را پدیده‌ای پویا معرفی می‌کند که محصول تعامل میان ظرفیت‌های فردی، حمایت‌های آموزشی، و فرصت‌های محیطی است.

بونیتینکس (۳۰) روی‌آوردی ساختاریافته چهارمرحله‌ای را برای شناسایی و حمایت از دانش‌آموزان با نیازهای ویژه پیشنهاد می‌کند. این فرایند با ارزیابی جامع کارکرد فردی آغاز می‌شود که در آن نقاط قوت در ابعاد مختلف شناختی، اجتماعی، جسمی، و هیجانی تحلیل می‌شود. در مرحله دوم، نیازهای حمایتی فرد بر اساس یافته‌های ارزیابی و با توجه به منابع موجود در محیط شناسایی می‌شود. مرحله سوم به تدوین یک برنامه حمایت فردی شده اختصاص دارد که در آن اهداف و راهبردهای اجرایی مشخصی برای پرورش استعدادها طراحی می‌شود. در نهایت، مرحله چهارم بر ارزیابی و بازنگری مستمر نتایج متمرکز است تا اثربخشی مداخلات سنجیده شده و برنامه حمایتی متناسب با تغییرات عملکردی فرد، به‌طور مداوم انطباق یابد.

هورن (۳۱، ۳۲) چارچوبی جامع برای شناسایی و پرورش استعداد در دانش‌آموزان گروه‌های کمتر دیده‌شده، از جمله افراد دارای نیازهای ویژه، طراحی کرده است. این مدل با فراتر رفتن از معیارهای سنتی مانند آزمون‌های استاندارد، بر استفاده از روش‌های ارزیابی چندبعدی نظیر تحلیل عملکرد، بررسی نمونه کارها، و مشاهدات مستمر معلمان تأکید می‌کند. چهار مؤلفه اصلی این مدل شامل رهبری آموزشی، ارزیابی‌های جایگزین، مداخلات آموزشی هدفمند، و توسعه حرفه‌ای معلمان در کنار مشارکت والدین است. موفقیت این مدل در افزایش چشمگیر حضور دانش‌آموزان کمتر دیده‌شده در برنامه‌های آموزشی پیشرفته در بیش از ۸۲ مدرسه به تأیید رسیده است.

کوپر و همکاران (۳۳) برنامه‌ای سه‌مرحله‌ای را برای استعدادیابی طراحی کردند که در آن ۱۳۰ دانش‌آموز با نیازهای ویژه مشارکت داشتند. در مرحله نخست، دانش‌آموزان از طریق فعالیت‌های عملی در حوزه‌هایی مانند علوم و هنر، استعدادهای خود را بروز دادند. مرحله دوم بر آموزش فشرده مهارت‌های تخصصی با استفاده از یک برنامه درسی فردی‌سازی شده متمرکز بود. در مرحله سوم، شرکت‌کنندگان آموخته‌های خود را برای حل مسائل واقعی به کار گرفتند. یافته کلیدی این پروژه نشان داد که تمرکز بر تولید خلاقانه و حل مسئله، نه تنها به شکوفایی استعدادهای این دانش‌آموزان منجر می‌شود، که هویت آنان را از «فردی با نیازهای ویژه» به «فردی با استعداد» تغییر می‌دهد. مگامدل پرورش استعداد که توسط سوباتنیک و همکاران (۳۴، ۳۵) ارائه شده

است، استعداد را ویژگی ثابتی در نظر نمی‌گیرد، که بر پویایی تحول آن تأکید دارد. این مدل استعداد را فرایندی وابسته به فرصت‌ها، حمایت‌های محیطی، و تعاملات فردی می‌داند. یکی از اصول کلیدی این مدل، نقش تعیین‌کننده محیط در شکوفایی توانایی‌هاست؛ به این معنا که صرف داشتن استعداد بالقوه بدون دسترسی به فرصت‌های یادگیری مناسب، به موفقیت منجر نخواهد شد. از این رو، مگامدل بر اهمیت ایجاد محیط‌های یادگیری غنی و حمایت‌کننده‌ای تأکید می‌کند که در آن دانش‌آموزان بتوانند توانایی‌های خود را در شرایطی بهینه پرورش دهند.

اثربخشی توجه به استعدادها و نقاط قوت دانش‌آموزان با نیازهای ویژه

پژوهش‌های متعدد اثربخشی روی‌آورد مبتنی بر نقاط قوت را در ارتقای مهارت‌های شناختی، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه تأیید کرده‌اند. برای مثال برنامه‌های استعدادیابی در دانش‌آموزان مبتلا به نشانگان ویلیامز، علاوه بر شکوفایی هنری، به بهبود درک مفاهیم ریاضی منجر شده است (۳۶). در پژوهشی دیگر، این روی‌آورد کیفیت دوستی و احساس امنیت در روابط را در نوجوانان دارای دشواری‌های اجتماعی ارتقا داده است (۳۷). در زمینه اختلال طیف اوتیسم، یک مداخله مبتنی بر نقاط قوت اگرچه تأثیر معناداری بر خودکارآمدپنداری معلمان نداشت، اما به کاهش برخی رفتارهای کشاکش‌برانگیز دانش‌آموزان منجر شد (۳۸). مطالعات دیگر نقش محوری این برنامه‌ها را در بهبود چشمگیر احساس تعلق، حرمت خود، سلامت روانی، و تعاملات اجتماعی کودکان و نوجوانان با اختلال طیف اوتیسم تأیید کرده‌اند و عواملی چون اشتیاق فردی و نگرش مربیان را در موفقیت آن مؤثر دانسته‌اند (۳۹، ۴۰). به طور کلی شواهد نشان می‌دهد که این روی‌آورد رشد قابل توجهی در ابعاد شناختی، عاطفی/رفتاری و اجتماعی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه به همراه دارد (۴۱). به‌طور خاص در افراد مبتلا به اختلال طیف اوتیسم نیز مشخص شده است که هرچند استعدادهای خود را کمتر به کار می‌گیرند، اما استفاده از این توانمندی‌ها با بهبود کیفیت زندگی، افزایش رفاه ذهنی، و کاهش علائم اضطراب و افسردگی ارتباط معناداری دارد (۴۲).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی چهارچوب علمی استعدادیابی و پرورش استعداد در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه انجام شد. یافته‌های این مطالعه

نشان‌دهنده یک تحول پارادایمی بنیادین در حوزه آموزش دانش‌آموزان با نیازهای ویژه است؛ گذار از الگوهای سنتی نقص‌محور به سمت روی‌آوردی مبتنی بر نقاط قوت (۱۳). این دگرگونی در اسناد مرجع بین‌المللی مانند کنوانسیون حقوق افراد دارای کم‌توانی (۱۰)، بازنگری در نظام‌های طبقه‌بندی سلامت (۱۱) و راهنمای انجمن کم‌توانی‌های ذهنی و تحولی آمریکا (۱۲) ریشه دارد. روی‌آورد نوین که بر مبانی نظری مفاهیمی چون تنوع عصبی (۱۴) و دوسواستثنایی (۱۵) استوار است، استعداد را ظرفیت ذاتی و قابل پرورش در تمامی افراد از جمله دانش‌آموزان با نیازهای ویژه می‌داند (۱۶، ۱۷). این دیدگاه، نگاه تقلیل‌گرایانه نظام‌های طبقه‌بندی اولیه (۷) را کنار زده و با ارائه مدلی تعاملی، بر نقش کلیدی محیط و حمایت‌های فردی‌سازی‌شده در شکوفایی توانمندی‌ها تأکید می‌کند.

یافته‌های این پژوهش همچنین نشان‌دهنده آن است که دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، برخلاف تصورات قالبی که بر محدودیت‌های آنان متمرکز است، دارای طیف گسترده‌ای از استعدادهای شناختی، اجتماعی، و شخصیتی هستند. شواهد علمی نشان می‌دهد این توانمندی‌ها در گروه‌های مختلف قابل مشاهده است؛ از جمله مهارت‌های برجسته‌ای مانند «بیش‌سیستم‌مند بودن» و دقت بالا به جزئیات در افراد دارای اختلال طیف اوتیسم (۱۸-۲۰)، ظرفیت‌های بین‌فردی ارزشمندی چون مهربانی، همدلی، و انصاف در دانش‌آموزان با کم‌توانی ذهنی (۲۱، ۲۳، ۲۴)، و قابلیت‌هایی نظیر خلاقیت، انعطاف‌پذیری، تمرکز شدید بر موضوعات مورد علاقه و تاب‌آوری در افراد دارای اختلال نارسایی توجه/فزون‌کنشی (۲۸-۲۵). همچنین استعدادهایی چون کنجکاوی و رهبری در میان دانش‌آموزان با کم‌توانی‌های یادگیری گزارش شده است (۲۹). این مجموعه از یافته‌ها (۱۸-۲۹)، ضرورت بازنگری در الگوهای آموزشی و حرکت به سوی برنامه‌هایی که این نقاط قوت را شناسایی و پرورش می‌دهند، برجسته می‌سازد.

برای عملیاتی‌سازی این روی‌آورد، مدل‌های نظری متعددی توسعه یافته است که بر شناسایی چندبعدی قابلیت‌ها، طراحی مداخلات حمایتی فردمحور، و ارزیابی مستمر تأکید دارند (۳۰-۳۵). این چارچوب‌ها زمینه‌ای علمی برای توانمندسازی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه فراهم می‌کنند. با وجود این تعمیم‌پذیری این مدل‌ها با کشاکش‌هایی روبرو

است. نخست آنکه اغلب آنها در بسترهای فرهنگی و آموزشی خاصی شکل گرفته‌اند و کاربرد مستقیم آنها در سایر نظام‌ها نیازمند بررسی دقیق است. دوم موفقیت این الگوها به شدت به کیفیت اجرا، آموزش تخصصی نیروی انسانی، و وجود حمایت‌های ساختاری وابسته است. با وجود این محدودیت‌ها، نقطه قوت اصلی این مدل‌ها در تأکید بر پویایی استعداد، به رسمیت شناختن نقش فعال یادگیرنده، و ضرورت هم‌سوسازی فرصت‌های محیطی با نیازهای فردی نهفته است.

یافته‌های پژوهش حاضر همچنین حکایت از آن دارد که دانش‌آموزان با نیازهای ویژه واجد ظرفیت‌ها، استعدادها، و نقاط قوت منحصر به فردی هستند که می‌توانند مبنایی برای طراحی مداخلاتی اثربخش‌تر قرار گیرد. یافته‌های پژوهشگران (۳۷، ۳۶) نشان می‌دهد که تمرکز بر پرورش استعدادهای هنری و اجتماعی، به‌ویژه در دانش‌آموزان دارای نشانگان ویلیامز یا مشکلات ارتباطی، به بهبود معنادار در عملکردهای شناختی و ارتقاء کیفیت روابط میان‌فردی منجر می‌شود. پژوهش دیگری (۳۸) نیز هرچند تغییری معنادار در وضعیت روانی معلمان گزارش نکرده است، اما کاهش قابل توجهی در بروز رفتارهای کشاکش‌برانگیز در دانش‌آموزان با اختلال طیف اوتیسم نشان داده است. همچنین، مطالعات طولی دیگری (۳۹، ۴۰) حاکی از آن است که برنامه‌های مبتنی بر نقاط قوت، تأثیر مثبتی بر تقویت حرمت خود، احساس تعلق اجتماعی، و آمادگی برای ورود به بازار کار داشته‌اند. در همین راستا پژوهشگران (۴۲، ۴۱) چارچوب‌های نظری منسجم و کاربردی‌ای برای بهره‌گیری هدفمند از توانمندی‌های فردی ارائه کرده‌اند.

با وجود دستاوردهای این پژوهش، اشاره به برخی محدودیت‌ها ضروری است. مهم‌ترین محدودیت این مطالعه به ماهیت روش شناختی آن، یعنی استفاده از مرور روایتی مربوط می‌شود. این روی‌آورد، هرچند برای تبیین و تحلیل یک چارچوب مفهومی مناسب است، اما از نظر ماهیت با کشاکش‌هایی مانند عدم پوشش جامع تمامی پژوهش‌های مرتبط و احتمال سوگیری ناخواسته پژوهشگران در فرآیند گزینش و تحلیل منابع همراه است. بنابراین ممکن است برخی مطالعات مرتبط که می‌توانستند ابعاد دیگری از موضوع را روشن سازند، در این مرور لحاظ نشده باشند. اگرچه تلاش شد با استفاده از چارچوب پریزما، فرآیند جستجو و انتخاب نظام‌مندتر شود، اما این موضوع محدودیت‌های ذاتی مرور روایتی را به

طور کامل برطرف نمی‌کند. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی از روش مرور سیستماتیک همراه با فراتحلیل برای دستیابی به نتایج جامع‌تر و با قابلیت تعمیم بالاتر استفاده شود. همچنین، توسعه ابزارهای بومی‌شده برای شناسایی توانمندی‌های خاص، انجام پژوهش‌های مداخله‌ای، و تحلیل عوامل تسهیل‌گر یا بازدارنده شکوفایی استعداد، از اولویت‌های پژوهشی آینده محسوب می‌شوند. یافته‌های این مطالعه با تأکید بر روی آورد استعدادیابی و پرورش استعداد، چارچوبی نظری و کاربردی برای سیاست‌گذاری، طراحی برنامه‌های آموزشی و ارتقای کیفیت زندگی این گروه از دانش‌آموزان فراهم می‌کند.

ملاحظات اخلاقی

پیروزی از اصول اخلاق پژوهش: این پژوهش به صورت مستقل انجام شده برگرفته از پایان‌نامه یا طرح پژوهشی نیست. مجوز علمی این مطالعه توسط دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، طی نامه شماره ۱۵۴۳/۱۴۰۳ در تاریخ ۱۴۰۳/۱۰/۱۸ صادر شده است. همچنین ملاحظات اخلاقی در این پژوهش مانند پرهیز

از سرقت ادبی، گزارش‌دهی شفاف و بدون سوگیری، و ارجاع دقیق به منابع، به طور کامل رعایت شده است.

حامی مالی: پژوهش حاضر بدون هیچ گونه حمایت مالی از جانب سازمان خاصی انجام شده است.

نقش هر یک از نویسندگان: در پژوهش حاضر نگارش و ایده‌پردازی مقاله توسط نویسنده یکم و با راهنمایی، نظارت و بازخورد نویسنده دوم انجام شده است.

تضاد منافع: انجام این پژوهش برای نویسندگان هیچ گونه تعارض در منافع را به دنبال نداشته است و نتایج آن به صورت کاملاً شفاف و بدون سوگیری، گزارش شده است.

در دسترس بودن داده‌ها: این مطالعه از نوع مرور روایتی بوده و مبتنی بر تحلیل منابع و مقالات علمی منتشرشده است. تمامی منابع مورد استفاده در این مطالعه در متن مقاله ذکر شده‌اند و به صورت عمومی از طریق پایگاه‌های اطلاعات علمی در دسترس هستند. در صورت نیاز، فهرست کامل منابع و جستجوی انجام‌شده در اختیار پژوهشگران علاقه‌مند قرار خواهد گرفت.

رضایت برای انتشار: نویسندگان برای انتشار این مقاله رضایت کامل خود را اعلام کردند.

تشکر و قدردانی: بدین وسیله از تمامی پژوهشگران گرامی که آثار ارزشمندشان مبنای این مطالعه قرار گرفته است، صمیمانه سپاسگزاری می‌کنیم. تلاش‌ها و دستاوردهای علمی آنان نقش زیادی در پیشبرد این پژوهش ایفا کرده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Hajjaliani V, Tahmasbi A, Shakhs Bolandghadr A, Shabahang R, Bagheri Sheykhangafshe P. Effectiveness of the nurturing program for parents and their children with special needs and their health challenges on the perceived energy for parenting and mindfulness. *J Child Ment Health*. 2021; 7(4): 233-247. [\[Link\]](#)
- Heilmann JJ, Bertone A, Wojtyna A. How inclusive practice increases the educational relevance of Individualized Education Programs. *Lang Speech Hear Serv Sch*. 2024; 55(2): 231-48. [\[Link\]](#)
- Adib Y, Mir Mahmoud M, Rafieyan K, Rashidzade A, Katmi A. Perception the Experiences of Special Schools Teachers from Inclusive Education: A Phenomenological Study. *J Child Ment Health* 2018; 4(4): 193-204. [\[Link\]](#)
- Gallagher J, Coleman MR, Kirk S. Educating exceptional children. 15th ed. Belmont, CA: Cengage Learning; 2023; pp: 3-34. [\[Link\]](#)
- Shogren KA, Wehmeyer ML, Schalock RL, Thompson JR. Reframing educational supports for students with intellectual disability through strengths-based approaches. In: Wehmeyer ML, Shogren KA editors. *Handbook of research-based practices for educating students with intellectual disability*, London: Routledge; 2016; pp: 25-38. [\[Link\]](#)
- Đurić ZA. Historical-pedagogical perspective of intellectual disability across the world and in Serbia. *Zbornik radova Pedagoškog fakulteta, Užice*. 2024(26):67-82. [\[Link\]](#)
- World Health Organization. International classification of impairments, disabilities, and handicaps. A manual of classification relating to the consequences of disease. Geneva: World Health Organization; 1980. [\[Link\]](#)
- Seligman MEP, Csikszentmihalyi M. Positive psychology: an introduction. *Am Psychol*. 2000; 55(1): 5-14. [\[Link\]](#)
- Niemiec RM, Tomasulo D. Introduction to disability and strengths-based approaches. In: *Character Strengths and Abilities Within Disabilities: Advances in Science and Practice*. Cham: Springer International Publishing; 2023, pp: 3-22. [\[Link\]](#)
- Guide T. The convention on the rights of persons with disabilities. New York: United Nations; 2010, pp: 4-31. [\[Link\]](#)
- World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health. Children & Youth Version. Geneva: World Health Organization; 2007, pp: 1-20. [\[Link\]](#)
- Schalock RL, Borthwick-Duffy SA, Bradley VJ, Buntinx WHE, Coulter DL, Craig EM, Gomez SC, Lachapelle Y, Luckasson R, Reeve A, Shogren KA, Snell ME, Spreat S, Tassé MJ, Thompson JR, Verdugo-Alonso MA, Wehmeyer ML, Yeager MH. *Intellectual Disability: Definition, Classification, and Systems of Supports*. 11th ed. Washington, D.C.: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities; 2010. [\[Link\]](#)
- Fogarty W, Lovell M, Langenberg J, Heron MJ. Deficit discourse and strengths-based approaches. *Changing the Narrative of Aboriginal and Torres Strait Islander Health and Wellbeing*. Melbourne: The Lowitja Institute. 2018, pp: 1-20. [\[Link\]](#)
- Dwyer P. The neurodiversity approach (es): What are they and what do they mean for researchers?. *Human development*. 2022; 66(2): 73-92. [\[Link\]](#)
- Baum SM. Talent Centered Model for twice exceptional students. In: Sternberg RJ, Davidson JE. *Systems and models for developing programs for the gifted and talented*. Place of publication: Routledge; 2023, pp: 17-48. [\[Link\]](#)
- Gagné F. Academic talent development programs: A best practices model. *Asia Pac Educ Rev*. 2015; 16(2): 281–295. [\[Link\]](#)
- Gierczyk M, Hornby G. Twice-exceptional students: Review of implications for special and inclusive education. *Education Sciences*. 2021; 11(2): 1-20. [\[Link\]](#)
- Tan E, Poon K. Aptitudes, Capabilities, and Interests of Children with Autism Spectrum Disorder. *Eur J Teach Educ*. 2022; 4(4): 32-43. [\[Link\]](#)
- Baron-Cohen S, Lombardo MV. Autism and talent: the cognitive and neural basis of systemizing. *Dialogues Clin Neurosci*. 2017; 19(4): 345-53. [\[Link\]](#)
- Happé F, Vital P. What aspects of autism predispose to talent?. *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*. 2009; 364(1522): 1369-75. [\[Link\]](#)
- Cost KT, Zaidman-Zait A, Mirenda P, Duku E, Zwaigenbaum L, Smith IM, et al. “Best things”: Parents describe their children with autism spectrum disorder over time. *J Autism Dev Disord*. 2021; 51(12): 4560–74. [\[Link\]](#)
- Taylor EC, Livingston LA, Clutterbuck RA, Callan MJ, Shah P. Psychological strengths and well-being: Strengths use predicts quality of life, well-being and mental health in autism. *Autism*. 2023; 27(6): 1826-39. [\[Link\]](#)
- Umucu E, Lee B, Genova HM, Chopik WJ, Sung C, Yasuoka M, Niemiec RM. Character strengths across disabilities: An international exploratory study and implications for positive psychiatry and psychology. *Front Psychiatry*. 2022; 13: 1-11. [\[Link\]](#)
- Carter EW, Boehm TL, Biggs EE, Annandale NH, Taylor CE, Loock AK, Liu RY. Known for my strengths: Positive traits of transition-age youth with intellectual disability

- and/or autism. *Res Pract Persons Severe Disabl.* 2015; 40(2): 101-19. [\[Link\]](#)
25. Schippers LM, Horstman LI, Velde HV, Pereira RR, Zinkstok J, Mostert JC, Greven CU, Hoogman M. A qualitative and quantitative study of self-reported positive characteristics of individuals with ADHD. *Front Psychiatry.* 2022; 13: 1-14. [\[Link\]](#)
 26. Sedgwick JA, Merwood A, Asherson P. The positive aspects of attention deficit hyperactivity disorder: a qualitative investigation of successful adults with ADHD. *Atten Defic Hyperact Disord.* 2019; 11:241-247. [\[Link\]](#)
 27. Mahdi S, Viljoen M, Massuti R, Selb M, Almodayfer O, Karande S, de Vries PJ, Rohde L, Bölte S. An international qualitative study of ability and disability in ADHD using the WHO-ICF framework. *Eur Child Adolesc Psychiatry.* 2017; 26:1219-31. [\[Link\]](#)
 28. Schippers LM, Greven CU, Hoogman M. Associations between ADHD traits and self-reported strengths in the general population. *Compr Psychiatry.* 2024; 130: 152461. [\[Link\]](#)
 29. Kannangara CS, Carson J, Puttaraju S, Allen RE. Not all those who wander are lost: examining the character strengths of dyslexia. *Glob J Intellect Dev Disabil.* 2018; 4(5): 555648. [\[Link\]](#)
 30. Buntinx WH, Schalock RL. Models of disability, quality of life, and individualized supports: Implications for professional practice in intellectual disability. *Journal of policy and practice in intellectual disabilities.* 2010; 7(4): 283-94. [\[Link\]](#)
 31. Horn CV. Young scholars: A talent development model for finding and nurturing potential in underserved populations. *Gifted Child Today.* 2015; 38(1): 19-31. [\[Link\]](#)
 32. Horn CV. Serving low-income and underrepresented students in a talent development framework. In Olszewski-Kubilius P, Subotnik R, Worrell F, editors. *Talent development as a framework for gifted education.* London: Routledge; 2021; pp. 129-152. [\[Link\]](#)
 33. Cooper CR, Baum SM, Neu TW. Developing scientific talent in students with special needs: An alternative model for identification, curriculum, and assessment. *J Second Gift Educ.* 2004; 15(4): 162-9. [\[Link\]](#)
 34. Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., Corwith, S., Calvert, E., & Worrell, F. C. (2023). Transforming gifted education in schools: Practical applications of a comprehensive framework for developing academic talent. *Education Sciences*, 13(7), 707. [\[Link\]](#)
 35. Subotnik RF, Olszewski-Kubilius P, Worrell FC. Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science. *Psychological science in the public interest.* 2011; 12(1): 3-54. [\[Link\]](#)
 36. Reis SM, Schader R, Milne H, Stephens R. Music & minds: Using a talent development approach for young adults with Williams syndrome. *Exceptional Children.* 2003; 69(3): 293-313. [\[Link\]](#)
 37. Foley-Nicpon M, Assouline SG, Kivlighan DM, Fosenburg S, Cederberg C, Nanji M. The effects of a social and talent development intervention for high ability youth with social skill difficulties. *High Ability Studies.* 2017; 28(1): 73-92. [\[Link\]](#)
 38. Snyman C, Van Eeden C, Heyns M. How character strengths of autistic learners aid primary school educators in the class: An exploratory study. *South African Journal of Childhood Education.* 2023; 13(1): 1311. [\[Link\]](#)
 39. Lee EA, Black MH, Falkmer M, Tan T, Sheehy L, Bölte S, Girdler S. "We can see a bright future": Parents' perceptions of the outcomes of participating in a strengths-based program for adolescents with autism spectrum disorder. *J Autism Dev Disord.* 2020; 50(9): 3179-94. [\[Link\]](#)
 40. Lee EA, Scott M, Black MH, D'Arcy E, Tan T, Sheehy L, Bölte S, Girdler S. "He Sees his Autism as a Strength, Not a Deficit Now": A repeated cross-sectional study investigating the impact of strengths-based programs on autistic adolescents. *J Autism Dev Disord.* 2024; 54(5): 1656-71. [\[Link\]](#)
 41. Baum SM, Schader RM, Owen SV. To be gifted and learning disabled: Strength-based strategies for helping twice-exceptional students with LD, ADHD, ASD, and more. London: Routledge; 2021. [\[Link\]](#)
 42. Taylor EC, Livingston LA, Clutterbuck RA, Callan MJ, Shah P. Psychological strengths and well-being: Strengths use predicts quality of life, well-being and mental health in autism. *Autism.* 2023; 27(6): 1826-39. [\[Link\]](#)
 43. Sukhera J. Narrative Reviews: Flexible, Rigorous, and Practical. *J Grad Med Educ.* 2022;14(4):414-417. [\[Link\]](#)
 44. Bagheri Sheykhgafshe F, Farahani H, Dehghani M, FathiAshtiani A. The effectiveness of psychological interventions in the treatment of children and adolescents with chronic Pain: A systematic review. *J Child Ment Health.* 2024; 11(1): 62-80. [\[Link\]](#)
 45. Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, Prisma Group. Preferred reporting items for systematic reviews and metaanalyses: the PRISMA statement. *Int J Surg.* 2010; 8(5): 336-41. [\[Link\]](#)